

วาทกรรมการคุกคามทางเพศในชีวิตประจำวัน: การศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

The Discourse of Sexual Harassment in Everyday Conversation:

A Study of Critical Discourse Analysis

รัชฎาภรณ์ ศรีรักษา¹ ศิริพร ปัญญาเมธิกุล²

Ratchadaporn Sriraksa¹ Siriporn Panyametheekul²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้วิเคราะห์วาทกรรมการคุกคามทางเพศในชีวิตประจำวัน ตามแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ เพื่อศึกษากลวิธีการใช้ภาษาของผู้คุกคามทางเพศกับการโต้ตอบของผู้ถูกคุกคามทางเพศ โดยใช้แบบสอบถามออนไลน์ ซึ่งเก็บข้อมูลผ่านเว็บไซต์ <http://www.surveycan.com> จากการวิจัยพบว่ากลวิธีที่ผู้คุกคามทางเพศใช้ส่วนใหญ่เป็นการใช้คำอ้างอิงอวัยวะหรือสื่อในทางเพศ เพื่อให้ผู้ถูกคุกคามเกิดความอาย กลัว จนไม่กล้าโต้ตอบ จากแบบสอบถามพบว่าปัจจุบันเพศหญิงมีการโต้ตอบที่เปลี่ยนแปลงไป เพศหญิงไม่ได้อาย กลัว หรือไม่กล้าโต้ตอบ เพศหญิงมีความพยายามในการหลีกเลี่ยงที่จะไม่ปะทะกับผู้คุกคามโดยตรง โดยการปฏิเสธ การให้เหตุผล และพยายามให้มีความสุขกับผู้คุกคาม เพื่อให้ผู้คุกคามเห็นว่าเรื่องที่คุณคุกคามไม่ได้มีผลกระทบต่อตนเอง หรือหากในสถานการณ์ที่ไม่สามารถเลี่ยงได้ จะใช้การว่ากล่าวหรือประชดประชัน อย่างไรก็ตาม กลวิธีการโต้ตอบส่วนใหญ่ยังคงเป็นการไม่โต้ตอบหรือเดินหนี เพื่อยุติเหตุการณ์นั้นๆ

คำสำคัญ : การคุกคามทางเพศ การสื่อสารในชีวิตประจำวัน วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

ABSTRACT

This research study analyzed the discourse of sexual harassment in everyday conversation through the application critical discourse analysis. An examination of linguistic strategies was carried out on the language usage of sexual harassers and those who were harassed by them. The data were collected from online questionnaires from <http://www.surveycan.com>. The results of this research showed that most harassers made utterances which referred to the body or had a sexual meaning. These kinds of utterances tend to make women shy and feel scared to respond to harassers. However, based on the questionnaires examined for this study, it appears that feminism influenced the respondents' attitudes. The

¹ นิสิตปริญญาโท ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² อาจารย์ประจำ ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

¹ Graduate student Department of Linguistics, Faculty of Arts, Srinakarinwirot University

² Assistant Professor Dr. Department of Linguistics, Faculty of Arts, Srinakarinwirot University

respondents appear to be less shy, fearful and are no longer as silent in situations of sexual harassment. Women avoid to harassment through refusals, explaining by giving reason and being politeness with harassers. It was revealed that sexual harassment does not affect women as much as it once did. Furthermore, in a violent situation, women tended to prove the harasser or use irony to repel them. The interaction strategies of those who were harassed were to not respond to the harasser or walk away to stop this situation.

Key Words: sexual harassment, everyday conversation, critical discourse analysis

e-mail: kungnang1@hotmail.com

คำนำ

ปัจจุบันคนส่วนใหญ่รับรู้เรื่องการคุกคามทางเพศ (Sexual harassment) ผ่านข่าวอาชญากรรม ไม่ว่าจะเป็น การล่อลวงเด็กหรือผู้หญิงทางอินเทอร์เน็ต คนส่วนใหญ่อาจคิดว่า การคุกคามทางเพศเป็นเรื่องไกลตัว แต่จริงๆ แล้วผู้คนที่ไปถูกคุกคามทางเพศแทบจะตลอดเวลา เพียงแต่ไม่ทราบว่านั่นคือการคุกคามทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นการจ้องมองหน้าอก เรียวขา การใช้สายตามองเรื้อนร้าง การแสดงท่าทางที่สื่อไปในทางเพศ เช่น ทำมือแสดงสัดส่วนร่างกาย พฤติกรรมเหล่านี้ล้วนถือว่าการคุกคามทางเพศ การคุกคามลักษณะนี้ผู้ถูกคุกคามอาจจะไม่รู้ตัว ไม่ได้สนใจ หรือไม่ทันระวัง เพราะอาจจะเกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะและเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น ห้างสรรพสินค้า โรงภาพยนตร์ สถานที่ออกกำลังกาย สวนสาธารณะ รถโดยสารประจำทาง สะพานลอย เป็นต้น นอกจากนี้ การคุกคามเกิดขึ้นกับทุกเพศ ทั้งเพศชาย เพศหญิง และเพศที่สาม เกิดในทุกบริบท โดยไม่เลือกเวลาและสถานที่ และยังเกิดขึ้นทั้งในหน่วยงานของภาครัฐและภาคเอกชน จากเหตุการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะวิเคราะห์ทฤษฎีการใช้ภาษาที่ใช้ในการคุกคามทางเพศ โดยพิจารณาจากการสนทนาของทั้งผู้คุกคามและผู้ถูกคุกคาม

อุปกรณ์และวิธีการ

งานวิจัยนี้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถามพฤติกรรมการคุกคามทางเพศ³ ซึ่งเก็บข้อมูลผ่านเว็บไซต์ <http://www.surveycan.com> เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกใช้แบบสอบถามออนไลน์ เนื่องจากการคุกคามทางเพศเป็นเรื่องละเอียดอ่อนต่อสังคมและความรู้สึกของคน การถาม-ตอบผ่านเว็บไซต์จึงเป็นวิธีที่ไม่เป็นการคุกคามหรือทำร้ายจิตใจผู้ตอบมากที่สุด อีกทั้งแบบสอบถามออนไลน์เป็นช่องทางการสื่อสารที่สะดวกสามารถเข้าถึงผู้คนเป็นจำนวนมากและหลากหลาย

³ แบบสอบถามในงานวิจัยนี้ดัดแปลงจากแบบสอบถามของ ชีรพงศ์ บัวหล้า (2544) เรื่อง รูปแบบทางพฤติกรรมการคุกคามทางเพศในองค์กรภาครัฐ

งานวิจัยนี้วิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่ผู้คุกคามใช้ในการคุกคามทางเพศ และผู้ถูกคุกคามใช้ในการโต้ตอบการคุกคาม โดยพิจารณาตั้งแต่ระดับคำ วลี ประโยค ไปจนถึงระดับเหนือประโยคหรือระดับปริบท ซึ่งผู้วิจัยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ตามแนวคิดของ แวน ไดค์ (van Dijk, 1997) และ จันทิมา เขียวมานนท์ (2549) แบ่งออกเป็นกลวิธีหลัก 2 กลวิธี ได้แก่ 1) กลวิธีทางศัพท์ และ 2) กลวิธีทางวัจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลวิธีทางศัพท์ หมายถึง การใช้คำศัพท์ที่มีความหมายตรงตามรูปภาษา

กลวิธีทางวัจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรม หมายถึง การใช้รูปภาษาที่ต้องอาศัยความหมายที่การตีความหมายจากบริบทและอาศัยความรู้พื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรมของผู้พูดและผู้ฟังที่มีร่วมกัน จึงจะสามารถเข้าใจเนื้อความดังกล่าวได้

ผลจากการทดลองและวิจารณ์

จากการวิเคราะห์พบกลวิธีการใช้ภาษาของผู้คุกคามทางเพศกับกลวิธีการโต้ตอบกลับของผู้ถูกคุกคามทางเพศ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

● ผลการวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาของผู้คุกคามทางเพศ

จากการวิเคราะห์ พบกลวิธีการใช้ภาษาของผู้คุกคามทางเพศ 2 กลวิธีใหญ่ๆ ได้แก่

1. กลวิธีทางศัพท์

การใช้คำอ้างถึงอวัยวะ เป็นคำที่ผู้คุกคามใช้เพื่ออ้างถึงสรีระหรือส่วนประกอบในร่างกายโดยตรง ซึ่งในงานวิจัยนี้พบคำว่า “นมโต” “หน้าอกใหญ่” “หน้าอกเล็ก” “หน้าอกแบน” “นมใหญ่” “ตูดใหญ่” “ก้นน่าตี” “ก้นสวย” ดังตัวอย่าง (1)

(1) แจ็ค: ครูผู้ชายที่ทุกคนคิดเหมือนกันว่า คุณเป็นคนก้นสวยที่สุดในโรงเรียนเลย เราทุกคนชอบมองก้นคุณที่สุด โดยเฉพาะเวลาคุณใส่กางเกงสีดำตัวนั้นนะ สวยมาก

ดาว: (อึ้ง) คุณไม่มีเรื่องอื่นทำแล้วหรือ

จากตัวอย่าง (1) ผู้คุกคามกล่าวถึงคำว่า “ก้นสวย” สามารถตีความได้ 2 แง่มุม คือ 1) หมายถึง การชื่นชมจริงๆ เนื่องจากผู้คุกคามกล่าวว่า “สวยที่สุดในโรงเรียน” และ 2) หมายถึง การคุกคามทางเพศ เนื่องจากผู้คุกคามกล่าวต่อไปว่า “ชอบมองก้น” ซึ่งเป็นการสื่อถึงการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล และทำให้เห็นว่าผู้ถูกคุกคามถูกระทำ

2. กลวิธีทางวัจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรม

2.1 การใช้อุปมาอุปไมย (Metaphor)

จากการวิเคราะห์ พบการใช้อุปลักษณ์ ในการเปรียบเทียบรูปร่าง อวัยวะ หรือสัดส่วนใน
ร่างกาย เช่น

- (2) ตอ: “โฟมโกลด์จัง” เป็นการนำมयीห่อ “โฟมโกลด์” มาเปรียบเทียบกับหน้าอกของผู้หญิง
(3) ป้อม: “ปอดบวมมาอีกละ” เป็นการนำโรคปอดบวมมาการเปรียบเทียบกับหน้าอกของผู้หญิง

2.2 การละคำ

การคุกคามโดยการกล่าวประโยคที่ไม่สมบูรณ์ ซึ่งอาจหยุดพูด หรือเปล่งเสียงอื่น เมื่อถึงคำ
ที่ต้องการสื่อออกไป ดังตัวอย่างเช่น

- (4) สONG: “นั่นนี่น่า...จริงๆ เลย
ซิม: (เงียบ และมองด้วยสายตารังเกียจ)

จากตัวอย่าง (4) ผู้คุกคามกล่าวถึงรูปร่างของผู้หญิง แต่หยุดพูดหลังคำว่า “น่า...” จากการละคำใน
ประโยค อาจเป็นการกล่าวชม เช่น “น่ารัก” “น่าทะนุถนอม” แต่เมื่อพิจารณาจากการโต้ตอบของผู้ถูกคุกคาม
คือ เงียบ และมองด้วยสายตารังเกียจ คำว่า “น่ารัก” “น่าทะนุถนอม” จึงไม่น่าใช้ในบริบทนี้

2.3 การใช้วัจนกรรม

การใช้ภาษาแสดงเจตนาเพื่อก่อให้เกิดการกระทำที่เป็นไปตามความต้องการของคุกคาม
โดยในงานวิจัยนี้พบวัจนกรรมเชื้อเชิญ และวัจนกรรมแนะนำ ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) วัจนกรรมเชื้อเชิญ

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบวัจนกรรมเชื้อเชิญในลักษณะของการชวนอีกฝ่ายให้ร่วมทำ
กิจกรรม โดยการเสนอผลประโยชน์หรือมีเจตนาอื่นแฝงในการเชื้อเชิญ ซึ่งพบได้ในการจับเพศตรงข้าม ดัง
ตัวอย่างเช่น

- (5) จอม: ไปดูหนัง ทานข้าวกับพี่ใหม่ เดี่ยวพี่เลี้ยง
พิม: ไม่ค่ะ

จากตัวอย่าง (5) การเชื้อเชิญให้ไปดูหนังหรือรับประทานอาหารร่วมกัน อาจจะเป็น
เรื่องปกติสำหรับบุคคลที่รู้จักสนิทสนมกัน ไม่ว่าจะเพศเดียวกันหรือต่างเพศ แต่จากข้อความข้างต้น พิมไม่ได้
สนิทกับจอม การเสนอตัวเป็นผู้จ่ายค่าดูหนังและค่ารับประทานอาหาร เป็นการจیب และเป็นพฤติกรรมที่ไม่
พึงประสงค์สำหรับพิม ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเสนอผลประโยชน์ มีเจตนาคุกคามความเป็นส่วนบุคคล

2) วัจนกรรมแนะนำ

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบวัจนกรรมแนะนำในแง่ลบ เช่น แนะนำให้ผู้ถูกคุกคามว่า
“ใส่กระโปรงสั้นกว่านี้จะดูดีมาก” หรือแนะนำให้ “หากกระโปรงสั้นๆ มาใส่หน่อย” “กระโปรงสั้นได้อีกนะ” ”

สั้นกว่านี้ไหม” หรือแนะนำว่า “เสื้อสูทไม่ต้องใส่หรอก” หรือแนะนำให้ “น่าจะไปผ่าตัดเสริมหน้าอก” ดังตัวอย่างเช่น

(6) ก: ผมว่าคุณใส่สั้นกว่านี้จะดูดีมากเลยนะ

จุ่ม: ไหมไหวอะคะ สังขารไม่รับ

จากตัวอย่าง (6) เป็นการแนะนำการแต่งกายที่ไม่เหมาะสมกับอีกฝ่าย สื่อเจตนาคุกคามทางเพศ

● ผลการวิเคราะห์กลวิธีการโต้ตอบของผู้ถูกคุกคามทางเพศ

จากการวิเคราะห์กลวิธีการโต้ตอบของผู้ถูกคุกคามทางเพศ พบเฉพาะกลวิธีทางวัจนปฏิบัติศาสตร์ และวาทกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ความเจียบ / เดินหนี

จากการวิเคราะห์ส่วนใหญ่ พบการไม่ได้ตอบกลับจากผู้ถูกคุกคาม เนื่องจากไม่ต้องการสานต่อเรื่อง หรืออาจไม่กล้าโต้ตอบกลับ หรือคิดว่าไม่ควรสนใจ ผู้คุกคามจะได้หยุดพฤติกรรมดังกล่าว ซึ่งตัวอย่างที่พบมีดังนี้

(7) เต๋ย: “พุงนี้ใส่กระโปรงสั้นกว่านี้อีกได้ไหม”

แอน: (เจียบ)

(8) ต่อม: “เคยเล่นเกมข้างน้อยไหม”

ริสา: (เดินหนี)

2. วัจนกรรมปฏิเสธ

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบวัจนกรรมการปฏิเสธ โดยปรากฏคำว่า “ไม่” เช่น “ไม่ใส่” “ไม่ไหว” “ไม่ว่าง” “ไม่ไป” “ไม่เป็นไร” “ไม่สะดวกไป” “ไม่ต้องการ” และการปฏิเสธด้วยการให้เหตุผลอื่นแทน เช่น “ลดความอ้วน” “ชี้แจงไปไหน” “ขับรถตัวเองได้” “งานเยอะ” “วันหลังละกัน” “พอดีติดธุระ” ดังตัวอย่าง (9)

(9) ปีก: “คืนนี้ไปทานข้าวเย็นที่คอนโดพีใหม่ครับ”

ก้อย: “ไม่เป็นไรค่ะ”

จากตัวอย่าง (9) ผู้คุกคามเชื้อเชิญให้อีกฝ่ายไปรับประทานอาหารที่ห้องพักส่วนตัวเพียงลำพัง ผู้ถูกคุกคามจึงได้ตอบด้วยการใช้คำว่า “ไม่” ในการปฏิเสธ

3. วัจนกรรมการว่ากล่าวหรือประชดประชัน

จากการวิเคราะห์ พบการโต้ตอบด้วยการว่ากล่าวหรือประชดประชัน ดังปรากฏในตัวอย่าง (10) และตัวอย่าง (11)

(10) ช้าง: “ผมขอบคุณนะ ทำไมเราจะคบกันไม่ได้ คุณมีแฟนแล้วผมก็มีภรรยาแล้ว ก็ไม่เป็นไร ผมว่าก็ยุติธรรมดี”

นก: “ขอโทษนะคะ ถ้าคุณจะทำอะไรแยกๆ ก็เชิญทำไปคนเดียวหรือไปหาคนอื่น แล้วอย่ามาพูดแบบนี้อีก”

จากตัวอย่าง (10) ผู้ถูกคุกคามได้ตอบกลับด้วยการว่ากล่าวว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี

(11) นพ: “น้องนี่มันน่าห่อกลับบ้าน”

ชนม: “ระวังเมียที่บ้านนะพี่”

จากตัวอย่างผู้ถูกคุกคามกล่าวได้ตอบ โดยการประชดว่าก่อนที่ผู้คุกคามจะคิดหรือทำอะไรให้กลัวและเกรงใจภรรยา

สรุป

จากการวิเคราะห์พบว่าผู้คุกคามทางเพศส่วนใหญ่จะใช้คำอ้างถึงอวัยวะหรือสื่อในทางเพศ เพื่อให้ผู้ถูกคุกคามเกิดความอาย กลัว จนไม่กล้าได้ตอบ จากแบบสอบถามพบว่าปัจจุบันเพศหญิงมีการโต้ตอบที่เปลี่ยนแปลงไป เพศหญิงไม่ได้อาย กลัว หรือไม่กล้าได้ตอบ เพศหญิงมีความพยายามในการหลีกเลี่ยงที่จะไม่ปะทะกับผู้คุกคามโดยตรง โดยการปฏิเสธ การให้เหตุผล และพยายามให้ความสัมพันธ์กับผู้คุกคาม เพื่อให้ผู้คุกคามเห็นว่าเรื่องที่คุณคุกคามไม่ได้มีผลกระทบต่อตนเอง หรือหากในสถานการณ์ที่ไม่สามารถเลี่ยงได้ จะใช้การว่ากล่าวหรือประชดประชัน อย่างไรก็ตาม กลวิธีการโต้ตอบส่วนใหญ่ยังคงเป็นการไม่ได้ตอบหรือเดินหนี เพื่อยุติเหตุการณ์นั้นๆ

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศิริพร ปัญญาเมธิกุล ที่ช่วยเหลือและแนะนำในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างมาก และกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาและให้คำแนะนำที่ดีเสมอมา

เอกสารอ้างอิง

จันทิมา เขียมานนท์. (2549). การศึกษาวาทกรรมเกี่ยวกับผู้ติดเชื้อเอดส์ในสังคมไทยตามแนวปฏิบัติ

พันธวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธีรพงศ์ บัวห่อ. (2544). รูปแบบทางพฤติกรรมการคุกคามทางเพศในองค์กรภาครัฐ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

van Dijk, T.A. (1997). Discourse as interaction in society. in T.A. van Dijk (ed.). Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction, vol.2:1-37. London: Sage.